

Çağdaş Gerçekçilik Alegori ve Kafka

Yenilikçi edebiyattaki psikopatoloji saplantısı, kapitalizmin gerçekliğinden bir kaçış isteği gibi gözükür. Bu, aslında tam da kapitalist düzendeki yaşamın, çoğu zaman haklı olarak insane ögesine çarpık bir biçim verilmesi (donmuş ya da sakatlanmış bir biçim verilmesi) ile yansır. Ancak, psikopatolojiyi bu çarpıklıktan bir kaçış yolu olarak göstermek de başka bir çarpıklık olarak belirir. Yâni burada tam anlamıyla çarpıklığın ölçütünü saptamak mümkün değildir. Çarpıklık, insan varoluşunun normal durumu, sanat ve edebiyatın asıl araştırma alanı, oluşturucu ögesi olmuştur. Yenilikçi sanat, bu çarpıklık, tanımsızlık ve boğuntunun içerisinde, insanın varoluşunun, içkin (immanent) bir anlamı olduğu varsayımını alegori yardımı ile dahi çözememiş gözüküyor.

Alegori, insanın nesnel gerçeklikten yabancılaşmasını betimlemeye en elverişli estetik anlatım olmasına rağmen, çağın büyük düşünürlerinden Walter Benjamin'e göre, "tarihin ölü yüzünü donmuş bir geçmiş zaman manzarası gibi gösteren bir yanılgı, bir hissizlik biçimidir. Öyle ki Benjamin; nesnel dünyasındaki yıkıntıları, düşünceler dünyasındaki alegori ile özdeş tutmaktadır. Şöyle diyor Benjamin: "Bu sanat, bir yandan mutlak bir aşkınlığı dile getirmek isterken elindeki araçların yetersizliği yüzünden bunu gerçekleştiremediği için, öte yandan da, soysuzlaşmakta olan bir dünyayı yansıttığı ve bu arada kendi yıkılışına da yol açtığı için şüpheli bir sanattır."

'Zaman sorunu'

Özellikle yenilikçi sanatçının, köklü ve gerçek yaşantıları dile getirmeye çalışırken içine düştüğü ters durum, sanat eserinin bütünlüğünü ve nesnellliğini de aynı ölçüde sarsmıştır.

Nitekim modern felsefe, modern edebiyat, resim ve müzikten çok daha önce, yalnızca bir moda gibi gözükmeyen ya da deneysel buluşların bir sonucu olmayan "zaman" sorunuyla karşılaşmıştır.

Öznel idealizm, soyut olarak tasarlanan zamanı tarihsel değişimden ve yer özgüllüğünden ayırmış, yeni sömürgecilik çağı için bu ayrıştırma varmışcasına, Bergson'un yaşanılan zamanın (öznel zamanın) gerçek zamanla özdeş olduğunu ve hatta bu iki zamansallık arasında aynı zamanda bir uçurum açılmış olduğunu ileri sürmesi, yenilikçi sanatı tümüyle bir paradoksla başbaşa bırakmıştı. Yine Benjamin, Marcel Proust'un, bir insanın yaşamını gerçekten yaşadığı gibi değil de, insanın hatırladığı biçimde ele alışını üzerinde durarak, zamanın akışındaki parçalanmanın bir nesnellik olarak yok oluşunu imler: "Yaşanmış bir olay belirlidir, hiç değilse yaşantı düzeyinde sonuçlanmıştır. Oysa hatırlanan olay sınırsızdır, kendisinden önceki ve sonraki her şeyi açabilecek bir anahtardır.

Bu biraz da Pavese'nin "Yaşanmış hayat yoktur, olsa olsa hatırlanan an vardır. Geçmiş, yaşanılan bütünüyle bilincimizin anlık fotoğrafıdır" sözünü çağırıyor. Pavese, burada belleği tümüyle anlık bir görüntüye indiriyordu.

Bilinç akışı

Artık herşey, her ilişki, bir ötekinin yerine geçiyor. Bütün ile ayrıntı özgünlüğünü yitiriyor. Birey, belki de varlıkbilimsel yalnızlığına gömülüyor.

Heidegger ya da Musil'in birbirine benzer şekilde ifade ettikleri gibi "insan varlığa atılmış"tır. Bu sadece, insanın yapısından ötürü kendi dışındaki nesnelere ve kişilerle ilişkisi kuramayacağı değil, aynı zamanda insan varoluşunun kökeninin ve amacının da belirlenemeyeceği anlamına gelir. Joyce'un "bilinç akışı" yönteminin, Beckett'in Molloy tiyatrosunda bize insanın bozulmasının en son derecesinin bir imgesi olan bir alığın bitkisel yaşayışını ve belirsiz bir kurtarıcının garip bir benzeşimle aynı yazgıyı paylaşım, kurban ve kurtarıcının paralel bilinç akışını sunması ilginçtir.

Çağdaş yazında alegori sorunu özellikle Kafka'da apayrı bir görüngeneye dönüşür. Kafka alegorik yöntemle günlük yaşantıyı anlamsız kılmış, aşkın hiçlik kavramıyla ayrıntının değersizleşmesini sağlamıştır. Ama bu özelliği de gerçekçi sanatın özü olan 'özel'le 'genel' arasındaki kaynaşmayı gerçekleştirmez. Biteviye dönüşsüz bir yol gibi, sanki dar ve uzun koridorlarda bizi dolaştırır ve bütünüyle labirentten farksız romanlarında, her bölüm, kendi içinde sanki bir bütün gibi misyonunu tamamlayıp, dönüşsüz bir yolmuşcasına terk edilir. Lukacs'a göre onun amacı, bir tek ayrıntıyı (içeriğini genelleştirmeden) o andaki özelliği içinde soyutlama düzeyine yükseltmektir. Sanki kolsuz bacaklı, boşlukta sallanıp durur onun modelleri...

Kafka'nın dünyasının gizli ya da olmayan Tanrı'sı hortlaksı niteliğini kendi yokluğunun tüm varlığının temeli olduğundan alır. Yani hiçleştirilen hiçliğin dev arenasında, cisimsiz, tözsüz, hiçliğin yansıması bakımından da alegorik bir dünyadır onunkisi...

Çağdaş sanatta alegori sorunu özellikle Kafka'da apayrı bir görüngeneye dönüşür.

Kafka, 1922'de Prag'da

Bir sürü sevimsiz alt makamlar ve sıradan yaşamı dahi içinden çıkılmaz bir, kaosa (hatta kabüsa) dönüştüren bürokrasinin görünmez yüzü... Kafka tam olanları Tanrı'nın sayıklaması, dahası şakası gibi görüntülemektedir. "Biz hepimiz nihilist hayalleriz." diyor. Sanki bir günah çukurunda Tanrı'nın kendini arındırmak istediği su birikintisi...

Koca bir çığlığa dönüşen, insana sürekli boşunalık duygusu (fatalizm) veren bu umarsızlık, adeta bir yazgı gibi işler içimize...

Kafka'nın figürlerinde tüm çaresizliğine rağmen kendisiyle barışık gözüken bir kabulleniş vardır. Dava ve Şato romanlarında Jsef K. sanki başına gelen trajikomik açmazları sorgularken, bunları anlamlandırma isteği de gtmez. Nedense ona alışır. Ne Dava'daki yargıçlar ne Şato'daki yöneticiler görülür. Onlar bu hiçliği oluşturan gç olarak Tann'nın alegorisidir. Herkes tarafından ulaşılmaya çalışılan, her şeyin yöneldiği, her şeye anlam veren o, hiçliğin en üst kertesı...

Kafka'nın romanları kendi içinde parça parça, lime lime şizofreni kokar. Onu bir bütün gibi cesaretle algılamak yerine, bu küçük parçaların, ayrıntıların içinde (çoğu da bir olguya dönüşmeyen bu kırıntılar içinde) tahammülsüz bir uğrak gibi, kimi figüranların derinleştirdiği dipsiz bir çukura düşer, pasajlar arasında oksijensiz, ışısız bir sonraki bölümde arar dururuz kurtuluşu. Ama boşuna bir ırpınıştır bu, her seferinde başımız döner, döner.

Kafka'nın yapıtlarında bitimsiz, yanıtız bir sürü soruyla afallar insan. O'nu anlamlandırıyım derken bin kat daha gömülür anlamsızlığına.. O, sanki insansızlaştırılmış bu dünyanın gerçek aynasıdır. Sonuçsuz kalmaya mahkmdur yaşanan...

Kafka'nın yöntemi ağdaş gerçekçiliğin alegorik yaklaşımına özgü bir yöntemdir. Belli bir konunun ve slp çeşitlenmesinin önemi yoktur, önemli olan öz ve biçimi oluşturan dünya görüşüdür.

Rıfat şahiner